

## ЧЭШСКІ І СЛАВАЦКІ ГІСТАРЫЧНЫ РАМАН У РУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ КРЫТЫЦЫ XX–XXI стст.

**А.У.Вострыкава**

*канд. філал. навук, дацэнт  
(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Беларусь, Мінск)  
vostrikova72@mail.ru*

У артыкуле аналізуецца рэцэпцыя чэшскага і славацкага гістарычнага раманаў ў рускай літаратурнай крытыцы XX–XXI стагоддзяў. Вылучаюцца чэшскія і славацкія аўтары, якія станавіліся аб’ектам увагі рускіх даследчыкаў, а таксама выяўляецца спецыфіка падыходаў рускіх філалагаў-навукоўцаў да феномену гістарычнай прозы ў чэшскай і славацкай літаратурах, якія ў XX стагоддзі развіваліся ў межах аднаго дзяржаўнага аб’яднання, Чэхаславакіі, а дагэтуль ва ўмовах адсутнасці нацыянальнай дзяржаўнасці, што, магчыма, фарміравала адметнасць тэматычнага і мастацкага падыходаў, спрыяла пэўнай агульнасці назіраемых тэндэнцый. Таксама робяцца высновы пра перыяды ў развіцці чэшскага і славацкага гістарычнага раманаў, якія разглядалі рускія літаратуразнаўцы, пра выбар асоб для аналізу.

**Ключавыя словы:** руская літаратурная крытыка XX–XXI ст.ст.; рэцэпцыя; славацкі гістарычны роман; чэшскі гістарычны роман.

## ЧЕШСКИЙ И СЛОВАЦКИЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ РОМАН В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ XX–XXI ВВ.

**Е. В. Вострикова**

*канд. филол. наук, доцент  
(Белорусский государственный университет, Беларусь, Минск)  
vostrikova72@mail.ru*

В статье анализируется рецепция чешского и словацкого исторического романа в русской литературной критике XX–XXI вв. Выделяются чешские и словацкие авторы, которые становились объектом внимания русских исследователей, а также выявляется специфика подходов русских литературоведов к феномену исторической прозы в чешской и словацкой литературах, которые в XX веке развивались в рамках одного государственного объединения, Чехословакии, а до этого в условиях отсутствия национальной государственности, что, возможно, формировало особенности тематического и художественного своеобразие, содействовало определенной общности наблюдаемых тенденций. Также делаются выводы о периодах развития чешского и словацкого исторического романа, как это подавали русские исследователи, о выборе персоналий для анализа.

**Ключевые слова:** русская литературная критика XX–XXI вв.; рецепция; словацкий исторический роман; чешский исторический роман.

## CZECH AND SLOVAK HISTORICAL NOVEL IN RUSSIAN LITERARY CRITICISM

A.U.Vosrtrykava

*PhD, Ass.Prof.(Belarusian State University, Belarus, Minsk)*  
vostrikova72@mail.ru

The article analyzes the reception of Czech and Slovak historical novels in Russian literary criticism of the XX-XXI centuries. Czech and Slovak authors who became the object of attention of Russian researchers are singled out, as well as the specificity of the approaches of Russian philologists-scientists to the phenomenon of historical prose in Czech and Slovak literatures, which in the 20th century developed within the boundaries of one state union, Czechoslovakia, and until now, in the absence of national statehood, which perhaps formed the distinctiveness of the thematic and artistic approaches, contributed to a certain generality of the observed trends. Also, conclusions are made about the periods in the development of Czech and Slovak historical novels, which were considered by Russian literary critics, about the selection of individuals for analysis.

**Key words:** Russian literary criticism of the 20th-21st centuries; reception; Slovak historical novel; a Czech historical novel.

Чэшскі гістарычны раман у розных аспектах становіцца аб'ектам аналізу ў калектыўнай манаграфіі 1989 г. “Гістарычны раман у сацыялістычных краінах Еўропы” [1]. У ёй даследуюцца прычыны росквіту гістарычнага рамана ў 1960-1980-я гг. у славянскіх і не толькі, сацыялістычных на той час, краінах. Вялікая ўвага надаецца праблемам мастацкай спецыфікі і тыпалогіі гістарычнага рамана. Аналізуюцца асобныя творы найбуйнейшых раманістаў. Асобныя раздзелы напісаны такімі славутымі рускімі багемістамі, як І.А.Бернштэйн і Р.Л.Філіпчыкава. Таксама ў калектыве аўтараў Ю.П.Гусеў, Н.П.Дончанка, Н.М.Каранеўская, І.В.Млечына, А.Г.Пятроўская, П.М.Топер, Н.Б.Якаўлева. У манаграфіі вылучаюцца розныя аспекты вывучэння паэтыкі гістарычнага рамана: гістарычная памяць і сучаснасць, гістарычны раман у рэчышчы літаратурнага працэсу, гістарызм як прынцып узнёўлення гістарычнай рэчаіснасці, выхаванне гісторыі і праблема адказнасці асобы, жанравая спецыфіка гістарычнага рамана, мастацкая канцэпцыя мінулага ў гістарычным рамане, суадносіны факта і вымысла ў гістарычным рамане, функцыя дакумента ў гістарычным рамане, аўтар і герой ў гістарычным рамане. Дзецца шырокая панарама развіцця названага жанру ў славянскіх краінах 1960-1980-х гг. Усе пералічаныя рускія літаратурнаўцы гавораць пра невызначанасць і хісткасць самой дыфініцыі гістарычнага жанру і набліжэнне да сучаснасці падзей, якія адбываюцца ў творах. Таксама акцэнтуюцца ўвага на выхаваўчай і прагнастычнай функцыі гістарычных раманаў. Славянскія раманісты звярталіся, як правіла да пераломных момантаў сваёй складанай гісторыі, напрыклад, да гусіцкіх часоў, як чэхі. Але XX ста-

годдзе ў межах гістарычнага “запісвае” нават некаторыя раманы пра Другую светную вайну, створаныя праз дваццаць-сорак год дыстанцыі.

Таксама ўсе даследчыкі ў манаграфіі адзначаюць ускладненне жанравай структуры твораў гістарычнага жанру. Побач з раманамі эпопейнага тыпу з’яўляюцца гістарычныя раманы-сямейныя хронікі, палітычныя хронікі, біяграфічныя апаведы, творы, у якіх важную ролю адыгрывае дакументальны складнік альбо якія ўвогуле стылізаваны пад дакументалістыку [1, с.9]. Важнымі кампанентамі жанравай шматслойнай архітэктонікі становяцца філасофскі, легендарны, міфалагічны, фантастычны, іранічны элементы. “Разанастайнасць творчых рашэнняў ставіць часам у тупік аматараў дакладных класіфікацыйных рубрык, мы маем справу са з’явай рухомай, яшчэ не замацаванай, у якой схаваны многія і розныя магчымасці для мастацкага пазнання і ўвасоблены ў мастацтва слова гісторыі і чалавека ў гісторыі” [1, с.9]. Аўтары разглядаюць найбольш характарныя і прыкметныя асобы літаратурнага працэсу славянскіх краін, і не толькі.

Падкрэсліваецца, што росквіт чэшскага гістарычнага рамана назіраўся ў часы нямецкага Пратэктарату, паколькі гэта адкрывала магчымасці абуджаць ідэі нацыянальнай барацьбы і нацыянальныя каштоўнасці. Потым жа гістарычны раманы паступова набліжаецца да сучаснасці. Яго актуалізацыя адбываецца рознымі спосабамі. Так, у рамане-біяграфіі чэшскага пісьменніка М.В.Кратахвіла “Жыццё Яна Амаса” (1975) трэць тэксту адводзіцца дакументам, а ў выніку раманы набывае філасофскую лінію. Раман В.Эрбена “Успаміны чэшскага караля Іржыка з Пабэбрад” (1974) становяцца эпопеей асобы, гэта ўспаміны старога караля, надыхаўнае маладому пісару. Адбываецца сваасаблівая псіхалагічная рэканструкцыя асобы гусіцкага караля і мы бачым перад сабой споведзь героя. Урэшце рэшт у творы ўздымаюцца сучасныя пытанні пра месца і абавязак асобы ў гісторыі. Іржы Шотала ў рамане “Кураны на верцэле” (1976) паказвае супрацьстаянне героя злу ў гісторыі праз яе непрыняцце. Мацей Куржэ, каб пазбегнуць салдацкай долі, становіцца вандруючым камедыянтам. І гэта яго адказ, падобны на швейкаўскі. Такім чынам у гістарычны раманы уваходзіць філасофская праблематыка.

Літаратуразнаўцы ў калектыўнай манаграфіі вылучаюць зварот да міфа ў гістарычным рамане, пачынаючы недзе з 1950-х гг., каб мець магчымасць ствараць комплексныя ідэйна-мастацкія структуры. Прыкладам такога рамана з’яўляецца “Тысячагадовая пчала” (1978) і яе працяг “Нямое вуха, глухое вока” (1984) славака П.Яраша. Гэта і раманы-хронікі, і раманы-дакументы, і раманы-міфы адначасова.

У манаграфіі асобна вылучаецца праблема гістарызму і сувязі мінулага з сучасным, абумоўленасці сучасных падзей тым, што было. У гэтым сэнсе даследчыкамі разглядаюцца чэшскія гістарычныя раманы Б.Ржигі, О.Данэка, У.Нэфа, Н.Фрыда, славацкія гістарычныя раманы П.Яраша, В.Шыкулы. Гаворка ідзе пра філасафічнасць і чулівасць раманаў да маральна-этычнай і палітыкаграмадзянскай тэматыкі. Як важная пазіцыянуецца даследчыкамі праблема ад-

казнасці асобы, якая ўзнімаецца ў многіх гістарычных раманах, напрыклад, у трылогіі пра П.Куканя чэха У.Нэфа.

Таксама навукоўцамі ў манаграфіі аналізуецца жанравая сваеасаблівасць гістарычнага рамана. Тут ў разумені жанравай структуры вылучаецца важнасць хранатопы, канкрэтна-гістарычных форм рамана, суаднесенасць мінулага і сучаснага. “Менавіта адчуванне дыстанцыі па часе паміж падзеяй і апавядальнікам—вызначальная адметнасць гістарычнага рамана. Суаднесенасць апавядальнага і падзейнага часу выступае як дамінантны структурны элемент, у якім найбольш яскрава выяўляецца ўзаемасувязь мінулага і сучаснасці. Формы мастацкай умоўнасці, у тым ліку формы аповеду (выдуманых апавядальнік, апавядальнік ад першай асобы і г.д.), камапзіцыйныя прыёмы, мастацкая мова становяцца функцыяй у адносінах да часовай структуры” [1, с.126]. Вылучаецца такая тэндэнцыя ў славянскім гістарычным рамане 1960-1980-х гг., як павялічэнне часовай дыстанцыі паміж аўтарам і падзеяй.

Літаратуразнаўцы ў сваёй калектыўнай манаграфіі падзяляюць усе гістарычныя раманы на дзве групы: умоўна-метафарычныя раманы (парабалы) і аб’ектыўна-эпічныя [с.165].

Адзін з раздзелаў манаграфіі адводзіцца характарыстыцы суадносінаў факта і вымысла ў гістарычным рамане. Факт павінен ўпісацца ў сістэму ідэйных, эстэтычных, маральных каардынат. Факты не нейтральныя для пісьменніка і чытацкай аўдыторыі. Падзеі і гістарычныя асобы ўжо ў саміх сабе часта нясуць пэўную ацэнку. Роля пісьменніка ў тым, каб паказаць прычыны і наступствы гістарычнага факту, а для гэтага неабходны кантэкст, які мастацкі ствараецца аўтарам гістарычнага твора. І таму вымысел больш важны, чым факты, на думку навукоўцаў. Падкрэсліваецца аналітызм і інтэлектуалізацыя гістарычнага рамана як такога ў 1970-1980-я гг. Важным элементам становіцца выкарыстанне дакументаў пры стварэнні мастацкага свету гістарычнай прозы. Гэта разглядаецца на прыкладзе чэшскага пісьменніка Н.Фрыда і яго рамана “Імператрыца” (1972) пра Шарлоту Мексіканскую [с.221]. Фрыд Н. пералічвае скарыстаныя дакументы і крыніцы ў сваім тэксе. Тое ж тычыцца і дылогіі Ф.Кожыка пра чэшскую мастачку Здэнку Браўнераву, у другой частцы якой пералічваецца сто трыццаць сапраўдных гістарычных персанажаў, што набліжае раман да літаратуры факта, на думку чэшскіх крытыкаў. Менавіта так Ф.Кожык робіць і ў астатніх сваіх раманах-біяграфіях. Хранікальна-дакументальны спосаб адлюстравання падзей выкарыстоўвае чэшскія раманісты А.Врбава, М.В.Кратахвіл і славацкія пісьменнікі П.Яраш і В.Шыкула. Апошняя праблемай, да якой звяртаюцца літаратуразнаўцы, становіцца новае бачанне праблемы “аўтара і героя”, якія сбліжаюцца і апавядальнік моцна актывізуецца, што сведчыць пра гульнявую прыроду сучаснага гістарычнага рамана.

Некаторыя тэндэнцыі ў развіцці чэшскага рамана 1970-х гг. сталі прадметам асэнсавання Тамарай Мікалаеўнай Асадчанка ў калектыўнай манаграфіі “Літаратура паўднёвых і заходніх славян XX стагоддзя. Проза 1960-1970-х гг.” [2]. Па гэтай праблематыцы ёю была абаронена кандыдацкая дысертацыя. Даследчыкам

падкрэсліваецца вядучае месца ў пазначаны перыяд гістарычнай прозы. “Дынамічная ўзаемасувязь розных відаў мастацкай прозы выражаецца ў развіцці гістарызма новага тыпу. Гераічныя традыцыі параўнальна нядаўняга і далёкага мінулага становяцца мерылам ацэнкі сучасніка, яго ўнёска ў грамадскае жыццё свайго народа” [2, с.122]. Багемістка адзначае, што такія складнікі паэтыкі гістарычнага рамана, як дакументальнасць, публіцыстычнасць як раз і дазваляюць наблізіць твор да сучаснасці. У гэтым ключы разглядаецца творчасць М.В.Кратахвіла. Пародыя і іронія становяцца ключавымі для У.Нэфа. Праводзяцца паралелі, але без падрабязнага аналізу, з гісторыка-фантастычнымі творамі польскага раманіста Т.Парніцкага і фантастыка-сатырычнымі алегорыямі С.Лема. Літаратуразнаўца мяркуе, што наватарскія стылёвыя прыёмы ўзнікаюць незалежна адзін ад аднаго у розных сучасных літаратурах.

Погляд з сучаснасці XXI стагоддзя на эвалюцыю гістарычнага жанру ў чэшскай літаратуры дае рускі навуковец А.Бабракоў-Цімошкін [3]. Ён піша пра асаблівы статус гістарычнага рамана ў гісторыі літаратуры. Вылучае спецыфіку так званай “іраскаўскай традыцыі” ў тэарэтычным і практычным аспектах. Падкрэслівае, што з 1950-х гг. з’явіліся якасна новыя тыпы гістарычных раманаў, якія пераадольвалі яе. А ў 1960-я гг. пачалася трансфармацыя жанра праз яго дэідэалагізацыю, перагляд самой сутнасці рамана, праз адкрыццё чалавечай псіхалогіі канкрэтнага чалавека ў тых ці іншых перыяды гісторыі, што раней не было ўласціва чэшскаму гістарычнаму раману. Адсюль, па меркаванні даследчыка, вынікае росквіт гістарычнай біяграфіі, збліжэнне з псіхалагічным раманам, устаноўка на забаўляльнасць. Гістарычны рамана “дэсакралізуецца”. Размываюцца межы гістарычнага жанру. Папулярнымі становяцца прыгодніцкія і любоўныя сюжэты, авантурныя складнікі, назіраецца камерцыялізацыя гістарычнага рамана, што знаходзіць поўную падтрымку ідэолагаў ад літаратуры ў часы нармалізацыі. Бабракоў-Цімошкін А. тлумачыць усё гэта тым, што “менавіта ў сферы гістарычнага рамана магчымасць эксперымента парадаксальным чынам аказалася найбольшай” [3]. У межах гістарычнага жанру многія чэшскія раманісты рэалізоўвалі постмадэрнісцкія прынцыпы, перш за ўсё шматузроўнеvasць літаратуры, якая выйлялася часта праз парадыйнасць. Тым не менш, на думку літаратуразнаўцы, гістарычныя раманы сучаснага пісьменніка Уладзіміра Мацуры сведчаць пра тое, што казаць пра канчатковую дэідэалагізацыю жанра нельга.

Чэшскі гістарычны рамана Уладзіслава Ванчуры даследавала Р.Л.Філіпчыкава. У сваёй манаграфіі “Творчасць Уладзіслава Ванчуры”[4] яна як гістарычны рамана разглядае трохтомнік творцы “Карціны з гісторыі народа чэшскага” (1938-1942), дзе даецца панарама чэшскай гісторыі за сямсот гадоў, ад дагістарычных часоў да XIV стагоддзя. Руская даследчыца апавядае пра гісторыю стварэння гэтага манументальнага твора, падрабязна характарызуе перадумовы яго з’яўлення. Акцэнтуюе ўвагу на тым, што ў творы прысутнічае сувязь сучаснасці, гісторыі і асобы самога пісьменніка. Праводзіцца паралель з папярэднімі раманамі пражэіка, дзе гэтаксама, як і ў “Карцінах...”, у цэнтры ўвагі праблема асобы і гісторыі, пытанні месца асобнага чалавека ў агульнай гістарычнай плыні.

“У “Карцінах з гісторыі народа чэшскага” канчаткова складваецца ванчураўская канцэпцыя нацыянальнай гісторыі, нацыянальнага гістарычнага працэсу” [4, с.159], – сцвярджае багемістка. Даследчыца фармулюе яе як разуменне аўтарам індывіда ў якасці часткі сацыяльнага арганізма, успрыманне людзей працы як нябачных творцаў гісторыі. На думку Філіпчыкавай Р.Л., у рамане феномен народа і нацыі інтэрпрэтуецца Ванчурам амбівалентна, бо народ можа спрыяць руху наперад, а можа тармазіць станоўчыя з’явы і выклікаць сутыкненні, крызісы і войны. Таксама навукоўца піша пра ідэю Ванчуры аб рухомасці гістарычнага часу, які захоплівае ў сваю плынь лёсы асобных людзей і цэлых груп. Таксама для яе відавочна, што чэшскі прэзаік не ўсхваляе мінулае, а прасочвае крышталізацыю духоўна-маральных пачаткаў чэшскай нацыі.

Важным, на нашу думку, у манаграфіі літаратуразнаўцы становіцца кантэкст, у які ставіцца названы гістарычны раман майстра чэшскай літаратуры першай паловы XX стагоддзя, -- а гэта манументальныя творы Алоіса Іраска, стваральніка чэшскага гістарычнага жанру, а таксама творы польскіх, балгарскіх гістарычных раманаў Сенкевіча, Івашкевіча, Станева. Філіпчыкава Р.Л. бачыць маштабнасць мастацкай думкі Ванчуры, сінтэз “класічнасці” і “модэрнасці” у “Карцінах...”, яскравы эпічны пачатак, які ўласцівы прозе пісьменніка, а таксама сувязь з традыцыямі гістарычнага манументалізма ў чэшскім мастацтве ўвогуле, маючы на ўвазе і жывапіс М.Алеша, і музыку Б.Сметаны і іншых. Таксама руская даследчыца падкрэслівае думку, якая выказвалася ў чэшскім і рускім літаратуразнаўстве пра тое, што твор выкарыстоўвае тэхніку “кінематографа”, паколькі аўтар працаваў і ў кіно. З гэтым багемістка пагаджаецца толькі часткова, сцвярджаючы, што твор каранямі сягае ў глыб літаратуры, фальклора і культуры ў цэлым [4, с.168]. У папярэдніх прэзаічных сачыненнях Ванчура паказвае сябе авангардыстам і эксперыментатарам, у “Карцінах...” мы бачым, на думку рускай багемісткі, традыцыйна-рэалістычныя главы і сцэны, мазаіку чалавечых характараў, будзённасць і масавыя сцэны. Навука і мастацтва, гісторыя і вымысел знаходзяцца ў гэтым панарамным сачыненні ў поўнай гармоніі, мяркую аўтарка манаграфіі.

Шмат разважанняў Філіпчыкава Р.Л. прысвячае вызначэнню жанравай прыналежнасці твора, гаворачы, што яго можна ўспрымаць як гістарычны раман, не ў строгім сэнсе, паколькі ў ім пануе стыхія паэзіі, эмоцыі. Аўтар часта адыходзіць ад дакументальнай асновы, скразнога сюжэту, паслядоўнага выкладу падзей, педалюе суб’ектыўнасць інтэрпрэтацый. Месцамі праглядаецца эсэістычны, месцамі публіцыстычны пачатак ў апаведзе, таму з жанрам не ўсё так ясна. Руская навукоўца характарызуе метады чэшскага прэзаіка як “міфалагічны рэалізм” [4, с.181] і вылучае такія адметнасці стыля, як прысутнасць пісьменніцкага “я” ў апаведзе, мастацкую канцэнтрацыю і тапаграфічнасць, міфалагічнасць свядомасці і структуры. Высновы рускай даследчыцы палягаюць у тым, што Ванчура паказаў дзве крыніцы нацыянальнай гісторыі: народную стыхію і духоўную культуру эліты.

Таксама Філіпчыкавай Р.Л. належыць грунтоўны артыкул пра гістарычныя раманы Алоіса Ірасэка, які змешчаны ў якасці уступа да кнігітвораў мэтра чэшскага гістарычнага жанру [5, с.3-17].

Да даследавання славацкага гістарычнага рамана звярталася Широкава Людміла Федараўна ў сваім артыкуле “Славацкі гістарычны раман 1970-1980-х гг.” [6]. Яна падкрэслівае, што асэнсаванне нацыянальнай гісторыі было заўсёды вельмі важным для славацкай літаратуры, пачынаючы з часоў рамантызму. Аднак у другой палове XX стагоддзя пісьменнікі напачатку звярталіся пераважна да адлюстравання сучаснасці. Часы “нармалізацыі” у Чэхаславакіі сталі тым перыядам, калі творцы звярнуліся да тэматыкі нядаўняга і больш аддаленага мінулага, сталі яго пераасэнсоўваць, што спрыяла росквіту гістарычнага жанру ў славацкай пісьменнасці. Славакістка вылучае такія асобы, як В.Шыкула і яго трылогію “Майстры” (1976-1979), а таксама раман “Мацей” (1984), раманы П.Яраша “Тысячагадовая пчала” (1979) і “Нямое вуха, глухое вока” (1984), раманы Я.Ёганідэса “Конюх Марак і венгерскі папа рымскі” (1983) і “Самая сумная араўская балада” (1988), раманы Л.Балека “Памочнік” (1977), “Акацыя” (1981), “Лясны тэатр” (1987), трылогію І.Габая “Каланісты” (1980-1986). Гэтыя творы навукоўца называе гістарычнымі раманамі, хаця ў многіх выпадках гаворка ідзе пра адноснасць гістарычнай праблематыкі, калі, напрыклад, сюжэтная лінія звязана з Славацкім нацыянальным паўстаннем 1944 г., што недалёка ад часу напісання многіх твораў, на адлегласці некалькіх дзесяцігоддзяў. Названыя славацкія пісьменнікі распрацоўвалі гістарычную тэматыку, але іх аўтарскія стратэгіі, стыль, жанравая сваеасабліваць раманаў, тыя праблемы, якія яны ўзняваюць у сваіх творах, значна адрозніваюцца, пра што і гаворыць Широкава Л.Ф.

В.Шыкула, П.Яраш, І.Габай і Л.Балек, на думку, літаратуразнаўцы, звярталіся ў сваіх раманах да падзей канца XIX-першай паловы XX стагоддзяў і паказвалі вобраз народа-будаўніка, звычайных людзей, што дазваляе аб’яднаць гэтых раманістаў у адну групу. Навукоўца зазначае, гаворачы пра раман П.Яраша “Тысячагадовая пчала”: “У гэтай сувязі ў рамане гучыць і тэма “славакі як будаўнікі чужых гарадоў”, якая напрамую пераклікаецца з канцэпцыяй славацкай гісторыі, якую выказаў у сваіх эсе 1960-1970-х гадоў (“Дзе нашыя палацы”, “Раздуваючы родныя ачагі”, “Тут жыве народ” і інш.) адзін са слыннейшых славацкіх пісьменнікаў пасляваеннага перыяду Уладзімір Мінач (1922-1996)” [6, с.34]. Працытуем самога У.Мінач: “Калі гісторыя –гэта гісторыя каралёў і імператараў, ванначальнікаў і князёў, пераможных войнаў і захопленых земляў, калі гісторыя –гэта гісторыя гвалту, рабавання і эксплуатацыі, то ў нас няма гісторыі. Але калі гісторыя цывілізацыі – гэта гісторыя працы <...>, тады гэта наша гісторыя. Мы народ будаўнікоў: мы, каменшчыкі і будаўнікі, стварылі Вену і Пешт, мы дапамагалі будаваць многія другія гарады, але не разбурылі ніводнага” [7, s.19].

У другую групу твораў, на думку даследчыцы, трэба ўключыць раманы 1980-х гг. Я.Ёганідэса, А.Гікіша і В.Шыкулы, якія распавядаюць пра значна аддаленая мінулае. Гэта яна трактуе як унутраную эміграцыю славацкіх пісьменнікаў у савецкі перыяд, калі ад іх патрабавалі асвятляць сучаснасць у ідэалагічна

“правільным” аспекце. Аб’ектыўнасць меркавання рускай даследчыцы можна падцвердзіць словамі славацкага крытыка Р.Біліка. які сцвярджаў, што “тэматызацыя мінулага з акцэнтам на працу і нацыянальны складнік дазваляла аўтарам пазбегнуць адлюстравання сучаснага ў дэклараванай у тыя часы версіі” [8, s.214]. Спасылаючыся на славацкага літаратуразнаўцу В.Шабіка [9, s.101], Широкава Л.Ф. называе з’яву росквіту славацкага гістарычнага рамана ў часы “нармалізацыі” “новым гістарызмам прозы” [6, с.39].

Такім чынам, мы можам сцвярджаць, што чэшскі і славацкі гістарычны раман не быў абыйдзены ўвагай рускай літаратурнай крытыкай. З чэшскіх раманістаў XIX стагоддзя асэнсоўвалася творчая спадчына класіка і пачынальніка жанра Алоіса Ірасэка ў артыкулах і прадмовах да выдання яго твораў. Таксама пільную ўвагу прыцягнуў Уладзіслаў Ванчура, празаік-авангардыст першай паловы XX стагоддзя, якому прысвечана вялікая манаграфія. Калі казаць пра чэшскі і славацкі раман другой паловы XX стагоддзя, то гаворка ідзе пра асэнсаванне асноўных прынцыпаў развіцця гістарычнага жанру, пра ролю і месца розных складнікаў яго паэтыкі на прыкладзе асобных прадстаўнікоў. У эвалюцыі славацкага гістарычнага рамана даследчыкамі быў асабліва вылучаны перыяд 1970-1980-х гг., у якім разглядаліся аўтарскія стратэгіі пісьменнікаў у асобных артыкулах. У выданнях па гісторыі чэшскай і славацкай літаратуры таксама называюцца асобы і вылучаюцца магістральныя трэнды ў развіцці гістарычнага жанру ў названых славацкіх літаратурах [10, 11, 12, 13, 14].

### Бібліяграфічны спіс

1. Исторический роман в социалистических странах Европы. Москва: «Наука», 1989. – 269 с.
2. Осадченко, Т. Н. Новые черты чешского исторического романа 1970-х гг. / Т. Н.Осадченко // Литература южных и западных славян XX века. Проза 1960 - 1970-х гг.: Учеб. пособие / Моск. гос. ун-т им. М.В.Ломоносова, Филол. фак. - М. : Изд-во Моск. ун-та, 1994. – С. 122–138.
3. Бобраков-Тимошкин, А. Бегство от «памяти жанра»: стратегии идеологизации и деидеологизации в чешской исторической прозе / А.Бобраков-Тимошкин // НЛО. – 2005. – №1. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://magazines.gorky.media/nlo/2005/1/begstvo-ot-pamyati-zhanra-strategii-ideologizaczii-i-deideologizaczii-v-cheshskoj-istoricheskoy-proze.html>. – Дата доступу: 15.10.2024.
4. Филипчикова, Р. Л. Творчество Владислава Ванчуры. Искусство синтеза и контрапункта / Р. Л. Филипчикова. – Москва, 1999. –185 с.
5. Филипчикова Р. Л. Время и книги Алоиса Ирасека / Р. Л.Филипчикова // А. Ирасек. Исторические произведения. Москва: Правда, 1989. –с. 3-17.
6. Широкова, Л. Ф. Словацкий исторический роман 1970-1980-х годов / Л. Ф. Широкова // Славяноведение. – 2017. – № 1. – С. 31–40.
7. Mináč, V. Dúchanie do pahrieb / V. Mináč. – Bratislava, 1972.-- 160 s.



8. Bílik, R. Historický žánr v slovenskej próze / R. Bílik .--Bratislava, 2008. – 247 s.
9. Šabík, V. Čítajúci Titus / V. Šabík.– Slovenský spisovateľ,1982. –379 s.
10. История литератур западных и южных славян. Т. 1: От истоков до середины XVIII века / Редколлегия первого тома: Л. Н. Будагова, А. В. Липатов (отв. ред.), В. В. Мочалова, А. И. Рогов.-- М.: Издательство «Индрик», 1996. – 888 с.
11. История литератур западных и южных славян. Т.2.: Формирование и развитие литератур Нового времени. Вторая половина XVIII- 80-е годы XIX века / Редколлегия второго тома: Л. Н. Будагова, Р. Ф. Доронина, В. В. Мочалова, С. В. Никольский (отв. ред.). -- М., 1997.—672 с.
12. История литератур западных и южных славян. Т.3.: Литература конца XIX – первой половины XX века (1890-е годы — 1945 год) / Редколлегия третьего тома: Л. Н. Будагова (отв. ред.), Р. Ф. Доронина, С. В. Никольский. – М., 2001. – 992 с.
13. История литератур Восточной Европы после Второй мировой войны. Т.1. / Ред. коллегия: С. А. Шерлаимова, В. А. Хорев (отв. ред.), Г. Я. Ильина. – М. – 1995. – 696 с.
14. История литератур Восточной Европы после Второй мировой войны. Т.2. / Ред. коллегия: С. А. Шерлаимова, В. А. Хорев (отв. ред.), Г. Я. Ильина. – М. – 2001. – 760 с.